

Stručni rad

UDK 821.163.42.09-1

Dubravka BOGUTOVAC (Zagreb)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dubravka_bogutovac@yahoo.com

DVIJE GOSPE. USPOREDNO ČITANJE NASTASIJEVIĆEVE I JERGOVIĆEVE PJESME

U članku se demonstrira usporedno čitanje dvaju pjesama različitih autora istoga naslova: *Gospi* Momčila Nastasijevića i *Gospi* Miljenka Jergovića. Obje su pjesme ljubavne tematike i karaktera, a osim naslova i žanrovske određenosti povezuje ih specifična upotreba jezičnih funkcija: kod Nastasijevića apelativne funkcije, a kod Jergovića fatičke. Pomno čitanje ovih pjesama otkriva njihov autoironijski i autoreferencijalni karakter i gestu: lirski subjekti osviješteno ispisuju uzaludnost ljubavne lirike koja iznevjerava vlastiti žanr ujedno se samopotvrđujući.

Ključne riječi: *Momčilo Nastasijević, Miljenko Jergović, apelativnost, fatička funkcija, autoironija, autoreferencijalnost*

I. KONTEKSTUALIZACIJA PJESAMA

1.1. Pjesništvo Momčila Nastasijevića

Momčilo Nastasijević (1894–1938) za života je objavio samo tri knjige: zbirku pripovijedaka *Iz tamnog vilajeta* (1927), dramu *Međuluško blago* (1927) i zbirku pjesama *Pet lirskih krugova* (1932). Nijedno od tih djela nije imalo šireg odjeka kod čitatelja niti je privuklo veću pažnju kritičara. Poslije smrti iza njega su ostali sanduci rukopisa od kojih je velik dio, ali ne sve, izišao u izdanju njegovih *Celokupnih dela* (1938–1939), koje je priredio Stanislav Vinaver.

U svojim shvaćanjima poezije Nastasijević je, slično Vinaveru, dužnik simbolista (Deretić, 1987). Osnovni pojam njegove poetike, *rodna* ili *maternja melodija*, proizilazi iz simbolističkog shvaćanja glazbe kao bića poezije. U traganju za tom melodijom pjesnik proniče s onu stranu pojava i dolazi u neposredan dodir s onim što je neizrecivo, tajanstveno, mistično. *Maternja* je melodija, prije svega, zvuk izvornog, arhaičnog jezika, u našem slučaju to je, s jedne strane, melodija jezika narodne pjesme, a s druge, srednjovjekovnih tek-

stova. Na ovoj točki Nastasijevićeva neosimbolistička zaokupljenost glazbom i *neizrecivim* križa se s ekspresionističkom težnjom ka neposrednom i praiskonskom. Polazeći od svojih poetičkih pretpostavki, Nastasijević je sustavno, postupno i s velikom pažnjom izgrađivao svoj pjesnički svijet i svoj izraz. Rad na pjesmi prolazio je kroz više etapa, o čemu svjedoče sačuvane inačice. Zanimljiv je odnos među inačicama iste pjesme. Prve su obično klasične u fakturi stiha i u izrazu, dok u sljedećima izraz sve više odstupa od standardnih normi, postaje sažetiji, zbijeniji, arhaičan u izboru leksika i rečeničkom poretku, uslijed čega se smisao pjesme zatamnjuje. Svoj pjesnički opus on gradi na isti način (ibid.). *Pet lirskih krugova*, čiji su naslovi *Jutrenja*, *Večernja*, *Bdenja*, *Gluhote* i *Reči u kamenu*, dopunio je još dvama, sačuvanim u rukopisu, *Magnovenja* i *Odjeci*. Jedinstvo njegove knjige građeno je na principu koncentričnih krugova – svaki krug upisan je unutar već postojećeg. Odnos među krugovima sličan je odnosu među inačicama iste pjesme. U prvim krugovima pjesnik je okrenut vanjskom svijetu. U njima se čuju glasovi sela, život prirode, osjećaju se mirisi i boje podneblja. U izrazu i intonaciji stiha zapaža se prisutnost ženske narodne pjesme. Osnovno je raspoloženje sjetno, elegično, melankolično. U sljedećim ciklusima vanjski elementi sve se više reduciraju, gube se pejzaži i slike, a u prvi plan izbijaju osnovne misaone preokupacije pjesnikove: samoća, bol, smrt. Sa smrću u pjesmu ulaze religiozni simboli, folklorni impresionizam natapa se pravoslavnom mistikom (ibid.). Izraz se zgušnjava, postaje značenjski tamniji i istovremeno bogatiji u nagovještajima. Vrhunac sažetosti, ogoljelosti izraza i, ujedno, zatamnjenosti smisla dostignut je u *Gluhotama*. Tu je pjesnik ozaren ljepotom kao izrazom najdubljeg tajanstva bića, ali ni u mistici tog doživljaja on ne nalazi rješenje enigme što ga je od početka mučila, jer je i ljepota po svojoj prirodi i djelovanju enigmatična, paradoksalna, i lijek i izazivač najdublje patnje (ibid.). Od *Gluhota* počinje kretanje u obrnutom pravcu. U pjesmama sljedećega kruga, *Reči u kamenu*, izraz je gnomički pregnantan, tako da stihovi nalikuju na dvosmislene i zagonetne poruke drevnih proročišta. Pjesma prestaje biti enigma i postaje misao, riječ mudrosti. Kretanje od unutrašnjeg ka vanjskom, od nejasnog ka jasnijem, nastavlja se u ciklusima *Magnovenja* i *Odjeci*. Pjesnik se okreće od bića ka postojanju, ali i ovo posljednje doživljava na nov način, obremenjen poniranjem u srce tajne. *Magnovenja* su, uz *Reči u kamenu*, najdublji izraz Nastasijevićeve misaonosti. Tu su sve osnovne teme pjesnikove dobile izraz koji je potpun, savršen, klasičan, na sredini između tamnosti i zgušnjutosti dvaju središnjih, te lakoće i prozirnosti prvih dvaju ciklusa (ibid.).

Stanislav Vinaver piše da Nastasijević vidi u izrazu dublju suštinu, koju treba dokučiti kao konačni blagoslov (Vinaver, 1938: 8); „on oseća uvek odgovornost dozivača“ (ibid.). Njegov izraz mora iznaći ono što je najnesvodivije u

čovjeku i događaju – što ih čak nadmašuje značajem i slutnjom, ističe Vinaver. Veliki duhovni napor Nastasijevića je bio u tome da dovede u sklad u svome biću slutnju koja nije od ovoga svijeta sa saznanjem koje je potpuno razložno (ibid.: 9). Pojam o *tamnom vilajetu*, naglašava Vinaver, prelazi neumitnom logikom u drugo ogromno narodno otkrovenje: nemušti jezik. U tom smislu, visoka je književnost u njegovom viđenju oslobođenje, transgresija i nadilaženje; katarza. Nastasijević je spojio tehniku freske i tehniku draguljarstva, zaključuje Vinaver (ibid.: 31). I jedno i drugo je kod njega potjecalo iz nekog suštinskog – kao vjerskog – svakako kozmičkog nadahnuća, i za veliko i za malo, i za ogromno i za drobnost – pod uslovom da je ono stvarno sudbinsko. (ibid.)

Vasko Popa piše da je Nastasijević „propevao jezikom vekova naših koji nisu došli do reči“ (1962:178); „u drevnosti, živoj sahranjenosti, u poniženoj savremenosti obraćao se, da bi mu se objavile čini iskonskog i večitog jezika mladosti“ (ibid.).

Radomir Konstantinović ističe da je *maternja melodija* za Nastasijevića sredstvo „ličnoga samoprevaliziranja“: ona je, u njegovoj uobrazilji, neprestano poticanoj velikim ognjevima samoće, i kao na rubu ništavila što provlači, nezadrživo, iz otuđenosti, iz određenosti od apsolutno-jedinstvenog, *čista raspevanost* tog apsolutno-jedinstvenog, sveobuhvatnog bića, u nekakvoj idealnoj *spontanosti* koja izmiruje sve činioce duha i materije, s onu stranu svakoga otuđujućeg racionalizma, tamo gdje je prezrena, a inače spasonosna, zaostalost, gdje još nije prodrlo „izopačeno načelo kulturnosti“, gdje još ima ovoga raspjevanoga Nastasijevićevog naroda kao same sveudružujuće raspjevanosti onoga što je raspjevano jer je sveudružujuće jedinstveno, „nešto po sebi raspevano“ (Konstantinović, 1983: 10). Rad „u“ jeziku za Nastasijevića, ističe Konstantinović, nije djelo pukog traženja savršenstva, nego odbijanja neposredno aktualnog sadržaja, ili pokušaja odbijanja sadržaja uopće – pokušaja koji neizbježno vodi ovome jezičnom radu onako kako neizbježno pretvara jezik u osnovni sadržaj (ibid.: 14).

1.2. Pjesništvo Miljenka Jergovića

Miljenko Jergović (1966) u prvom je redu pripovjedač, autor opusa koji obuhvaća više od četrdeset knjiga, među kojima prevladava pripovjedna proza – romani i priče, te esejistika, kronike i korespondencija. Objavio je pjesničke zbirke: *Opservatorija Varšava* (1988), *Uči li noćas neko u ovom gradu japanski* (1990), *Himmel Comando* (1992), *Preko zaleđenog mosta* (1996), *Hauzmajstor Šulc* (2001), *Dunje 1983, izabrane i nove pjesme* (2005), *Izabrane pjesme Nane Mazutha* (2011) i *Opservatorija Varšava* (2018; izmijenjeno, jubilarno, bibliografsko izdanje povodom 30. godišnjice knjige).

Važno je uočiti da je unatoč tome što se radi o autoru koji ima status živoga klasika znakovito da o njegovoj poeziji, koja zauzima važan dio njegovoga opusa, nemoguće pronaći ikakav pisani trag – kritike i osvrti izostaju, s iznimkom pisanja Marka Vešovića, povodom njegovog izbora iz novije bosanskohercegovačke poezije koji je sačinio prvo u kraćem obliku za časopis *Sarajevske sveske*, a potom u proširenom obliku s komentarima za knjigu pod naslovom *Da je barem devedeset treća. Decenija i po bosanskohercegovačkog pjesništva* iz 2009. godine. U predgovoru Vešović piše da je knjiga poezije *Hauzmajstor Šulc* Miljenka Jergovića najbolja pjesnička zbirka bosanskohercegovačke lirike nakon rata. „U Jergovićevim rukama pučka jezična tvar postaje fin instrument kadar da izrazi najteže uhvatljive prelive osjećanja i misli, ali i da zađe u zaumno, da sugerise najmetafizičnije slutnje o smislu i besmislu ljudskog postojanja“ (Vešović, 2009: 309). Jergović je, ističe i zaključuje Vešović, vrhunski majstor u miješanju lirike i ironije, ozbiljnosti i humora.

O tome koliko je Jergovićeva poezija važan dio njegovoga opusa u cjelini i koliko je neophodna za razumijevanje konstituiranja njegove poetike svjedoči možda ponajbolje njegova posljednja zbirka poezije – *Izabrane pjesme Nane Mazutha* (2011). Nano Mazuth glavni je junak Jergovićevog romana *Psi na jezeru* (2010). Autor ove zbirke je, dakle, fiktionalni lik. Ispjevane su, uvjetno rečeno, različitim jezicima i pravopisima, koji svjedoče o Mazuthovom vremenu o kojem pripovijeda roman *Psi na jezeru*. Kriterij uvrštavanja kojim se nahodio *priredivač* knjige nije se ticao toliko njihove vrsnoće, koliko vjerodostojnosti, naglašava Jergović u pogovoru knjizi.

Nano Mazuth je emigrirao pred početak rata i proveo ostatak života zaboravljajući sve što mu se ranije dogodilo: „U tom se projektu naslućivala neka umjetnička ambicija, ali o njoj поближе ništa ne znamo, niti je Mazuth o tome ostavio pisanog traga, svjedočanstva, bilo kakve potvrde“ (Jergović, 2011: 143). Na završetku pogovora zbirke pjesama fikcionalnog junaka Jergović zaključuje da pjesničko djelo Nane Mazutha nitko ne nasljeđuje – nijedna kultura, niti književnost s prostora bivše Jugoslavije – i da je njegovo nacionalno podrijetlo nejasno, dijelom proturječno i „svakako irelevantno“ (ibid.: 144). Također, nejasne su i okolnosti njegove smrti.

Prema Jergoviću, pjesničko djelo nikome ne pripada i stoga nema potrebe da se o njemu sudi, a ako se pokušava suditi, treba imati na umu njegovo nepripadanje jer „ničiji nikome ne duguju“ (ibid.).

II. PJESME

2.1. Momčilo Nastasijević: *Gospi*

Sve samlji.
Snom pohodiš me tuđa.
Grešniji kad samotan te zovem.
Tuđa su deca iz tebe zaplakala.

Smiluj se.
Truje, ne celi tvoj lek.
Silovito me čemerom prostreli.
Hudi svoj, gospo,
na pesmu proćerdavam vek.

Zavapim, al izvije se glas.
Miloglasan je negde na zvezdi spas,
što bolni pevač promucah ovde dole.

Jer nema ruke da razdreši nam čvor.
Al tamo, i na veke,
zrak tvoj hoće li boleti?
Tuđa iz tebe bića hoću li voleti?

Smiluj se.
Truje, ne celi tvoj lek.
Silovito me čemerom prostreli.
Hudi svoj, gospo,
na pesmu proćerdavam vek.

2.2. Miljenko Jergović: *Gospì*

Sa sjećanjem na M. Nastasijevića

Činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo
I da ima te gdje drugih nije bilo

Mi koji nismo imali hrabrosti pri povlačenju
I nismo otišli toliko daleko i prisegli Elizabeti II

Mi koji smo ostali u njedrima svoga jezika
I od straha načinili najviši moralni stav

Mi koji smo vjerovali da domovina je tamo
Gdje uvijek nađeš nekog svoga

Vidjeli smo tek tvoju suru ljepotu
I činilo nam se da nisi sasvim bezvezna dušo

Utjeha tvoje kose, bore oko očiju, ne kao starosti znak
Nego okvir za pogled pitome morske kornjače

Riječi koje si nam govorila, a u njima su misli naše
Tako slobodne bile da umalo ne postasmo vjerski fanatici

I tvoje niske guze koje se suvereno kreću
Svijetom crnputih američkih atletičarki i njemačkih
skakačica u vis

Vjerovali smo da nas preživjele nitko ne može varati
I činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo

Izvirao je iz nas bijes povrijeđenih koji na osvetu nemaju pravo
Niti će priznate biti njihove rane i tuge

Vodio nas je očaj dezertera, onih koji su klisnuli s fronte
I nikoga svoga ne pogledaše u oči

Mutilo nam je razum to što noža, granate i metka dostojni bili
nismo

I trajemo poput blijedih kopija na telefaks papiru, skoro da
nas i nema

A ti si slušala, ti si razumjela, grlila nas kao majka koja je
sedam rodila sinova
U tebe smo tonuli dok nam se činilo da nisi sasvim bezvezna
dušo

Ovisnost o tebi heroinu je najprije slična i nije to
pretjerivanje našeg vijeka
Ni moda da droga se u pjesmi pomene, naročito u pjesnika
koji je vidjeli nisu

Voljeli smo te kao što su mučenici voljeli Boga
I kao što su ga voljeli oni koji bi u pihtiju pošli da Njega nije
bilo

Slavili smo te kao što ateist slavi sve smrtno što duši je
njegovoj sveto
I svijet bi ovaj bodljikavom žicom vezao, samo da besmrtnim
dušin učini žižak

A ti si se gordila, a ti si se smijala, tješila nas kao što
blaženici smisla tješe
A nama se činilo da nisi sasvim bezvezna dušo

I nakon što si upila svu našu snagu, i nakon što smo ti rekli
sve o svojim i sebi
I nakon što smo tebi slični poželjeli biti, i nakon što nas je
pomeo govora tvoga dar

I nakon što od zavičaja naših nije ostalo ništa, i nakon što
siđosmo s pameti u sjajan čas
I nakon što se pretvorismo u bespovratne prazne boce jeftinog
njemačkog piva

I nakon što shvatismo da nam pomoći nema ako nam ne
pomogneš ti
I nakon što smo prvi put bili spremni odreći se svega što nas
je inače koštalo glave

Izgubila za nas interes si svaki, vratila se svijetu što smiješi
se glupo i hladno
I shvatit će teško kad ga tvrdoglavi Bošnjak na ulici pozdraviti neće

U sve si vjerovala i ni u što vjerovala nisi, ti si kameleon koji
će kamenu sličan biti
Ti si životinja čudna koja mrzi ako je mržnji sestra i umrijet
će za slobodu dok si joj bijedni brat

Dok plovimo sami i prazni, a tuđina je sve što nam pod kožom
nije
U svakoj si misli našoj, u svakome smrtnom času, heroin naš i
posve banalni kraj

A činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo

III. ANALIZA PJESAMA

3.1. Nastasijević *Gospi*

Nastasijevićeva pjesma *Gospi* demonstrira moć apelativne funkcije jezika (Bühler, 1934), pri čemu pod apelativnošću podrazumijevamo dimenziju kojom iskaz, izričaj ili tekst usmjerava svoj prijam postavljajući mu naputke ili signale. Riječ je o intencijskom horizontu odnosno „nagovoru“ jezičnog očitovanja koji naručuje odgovarajuće osjetilno ispunjenje, odnosno primjeren odgovor.

Osnovno obilježje Nastasijevićeve pjesme *Gospi* je sažetost izraza; jezični redukcionizam. Prve tri strofe pjesme predstavljaju dijagnozu stanja lirskog subjekta: „Sve samlji. / Snom pohodiš me tuđa.“ Drugi dio pjesme počinje stihom „Jer nema ruke da razdreši nam čvor“ (četvrta strofa). U pjesmi je prisutna upotreba različitih glagolskih vremena, pri čemu prezent služi opisu samoga lirskoga subjekta, a imperativ obraćanju te iskazivanju apelativne jezične funkcije: „Smiluj se“, govori lirski subjekt Gospi, ali ne očekujući odgovor, jer ovo je pjesma koja svjesno iznevjerava apelativnost.

Još jedno vrlo važno obilježje pjesme je njezina autoreferencijalnost: pjesnik kaže „na pesmu proćerdavam vek.“ Važnost ove autoreferencijalne poruke je u tome da se radi o *toj* pjesmi – pjesmi koju *upravo* pjeva, pesmi koja *nastaje*. Ona je pjesma; *Gospa* je pjesma i pjesma *Gospi* je pjesma o

gospa i o Gospi i tu se poništava „stvarnost“ iskustva i ono postaje samo građa, *literarnost*; doživljaj je već pjesma, a čak i emocija je – tipično modernistički – artifičijelnoga karaktera: *pjesnička emocija*. Drugim riječima, sve je izmišljeno u ovoj priči koja se pjeva kao pjesma.

Nakon stiha „Jer nema ruke da razdreši nam čvor“ slijedi povratak na „Smiluj se. / Truje, ne celi tvoj lek. / Silovito me čemerom prostreli. / Hudi svoj, gospo, / na pesmu proćerdavam vek.“ Cijela strofa se ponavlja: druga i peta strofa pjesme su identične. To je ujedno posljednja strofa pjesme. Riječ je o zaokruživanju: „na pesmu proćerdavam vek“ posljednji je stih pjesme i njen svojevrsni zaključak – autoreferencijalni ključ pjesme, koji govori o njenom samouspostavljanju ili autopoiezi (Schwanitz, 2000: 50–51), pri čemu „sistem nastaje skupa s elementima koji su se konstituirali po njemu samom na temelju božanskog udara munje prilikom djela stvaranja. Taj božanski plamičak koji sistem pobuđuje na život polazi od samoodnosnosti (...). To „neka bude“ zove se autoreferencija.“

3.2. Jergović *Gospi*

Opće značajke Jergovićeve pjesme *Gospi* su narativnost i ispovjednost. I Jergović također *na pesmu proćerdava vek* jer je temeljna funkcija koju jezik ove pjesme iskazuje – fatička funkcija – iznevjerena autoironijski samim njenim iskazima. Fatička funkcija usmjerena je na kontakt i realizira se obilnom razmjenom ritualiziranih formula čija je jedina svrha produženje općenja (Jakobson, 1966: 293). U stihu koji se ponavlja – uz malu inačicu – šest puta u pjesmi (*A činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo*) nalazi se paradoks cijele pjesme.

Pjesma je ispjevana „Sa sjećanjem na M. Nastasijevića“. Iskazni subjekt govori iz pozicije *mi*: „Mi koji smo ostali u jedrima svoga jezika / I od straha načinili najviši moralni stav“ (...) / Vjerovali smo da nas preživjele nitko ne može varati“. Glas lirskog subjekta sram je preživjeloga: „Vodio nas je očaj dezertera, onih koji su klisnuli s fronte / I nikoga svoga ne pogledaše u oči“. Odnos *mi* – *ti* temeljni je odnos pjesme. *Mi* smo postidjeni preživjeli, naivni gubitnici; *ti* je ona koja sluša, razumije, grli kao majka „koja je rodila sedam sinova“.

Kakva je to ljubav?

„Voljeli smo te kao što su mučenici voljeli Boga / (...) Slavili smo te kao što ateist slavi sve smrtno što duši je njegovoj sveto“. Točka *preokreta* u pjesmi su stihovi koji se nižu jedan za drugim, a svi počinju s „I nakon što...“ („I nakon što smo prvi put bili spremni odreći se svega što nas je inače koštalo glave“): „Izgubila za nas interes si svaki, vratila se svijetu što smiješi / se glu-

po i hladno“. Ona je „kameleon koji / će kamenu sličan biti“; „životinja čudna koja mrzi ako je mržnji sestra i umrijet / će za slobodu dok si joj bijedni brat“.

U pjesmi lirski subjekt referira ne samo na pjesmu *Gospi* Momčila Nastasijevića, naslovom, temom i podnaslovnom posvetom, nego i na pjesmu *Svetkovina* Sime Pandurovića, stihom „I nakon što od zavičaja naših nije ostalo ništa, i nakon što siđosmo s pameti u sjajan čas“ („Sišli smo s uma u sjajan dan“), kao i na pjesmu Antuna Gustava Matoša *Utjeha kose*, stihom „Utjeha tvoje kose, bore oko očiju, ne kao starosti znak“.

Završetak pjesme organiziran je *priznanjem* kolektivnoga *mi* da im je gospa u svakoj misli i u svakom smrtnom času, „heroin naš i / posve banalni kraj“. Potom slijedi *refren*: „A činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo“, koji je ujedno i posljednji stih pjesme.

IV. ZAKLJUČAK

Nastasijević i Jergović pjevaju *uzaludnu* pjesmu – *na pesmu proćerdavaju vek*. Nastasijević ispjevava pjesmu kao uzaludni, besmisleni apel bez odjeka i pritom autoreferencijalno ponavlja refren „Na pesmu proćerdavam vek“. Jergović pripovijeda / pjeva / priča pjesmu koja je priča, koja je *razgovor* sa samim sobom, iako se čini da je razgovor s Gospom.

Njegov je lirski subjekt rezigniran, ali i autoironičan: svjestan je da su njegove riječi *kucanje na vrata kamena*. Njegovo „činilo se da nisi sasvim bezvezna dušo“ ujedno je i *proćerdavanje veka na pesmu* kroz autoironijsku i autoreferencijalnu gestu *tvrdoglavog Bošnjaka koji na ulici pozdraviti neće* jer zna da je svaka riječ uzaludna onome tko je svoje odlučio i da čak ni *pesma* na koju *proćerdava vek* ne može imati ilokucijsku snagu dovoljnu da promijeni nepromjenjivo.

Ta pozicija lirskoga subjekta ono je što dovodi u najsnažniju vezu dvije pjesme o dvije Gospe.

IZVORI

- Jergović, M. (2005). *Dunje 1983. Izabrane pjesme*. Zagreb: Durieux.
- Nastasijević, M. (1962). *Sedam lirskih krugova*. Beograd: Prosvjeta.

LITERATURA

- Bühler, K. (1934). *Sprachtheorie*. Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- Deretić, J. (1987). *Kratka istorija srpske književnosti*. Beograd: BIGZ.
- Jakobson, R. (1966). *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit.

- Jergović, M. (2011). *Izabrane pjesme Nane Mazutha*. Cetinje: OKF.
- Konstantinović, R. (1983). „Momčilo Nastasijević“, u: Konstantinović, R. *Biće i jezik*. Beograd – Novi Sad: Prosveta – Rad – Matica srpska, str. 7–70.
- Popa, V. (1962). „Momčilo Nastasijević“, u: Momčilo Nastasijević, *Sedam lirskih krugova*. Beograd: Prosveta, str. 177–179.
- Schwanitz, D. (2000). *Teorija sistema i književnost*. Zagreb: Naklada MD.
- Vešović, M. (2009). *Da je barem devedeset treća. Decenija i po bosanso-hercegovačkog pjesništva*. Sarajevo: Dobra knjiga, str. 301–313.
- Vinaver, S. (1938). „Momčilo Nastasijević“, u: Momčilo Nastasijević, *Iz tamnog vilajeta*. Beograd: Izdanje prijatelja, str. 7–32.

Dubravka BOGUTOVAC

TWO LADIES

The article demonstrates a comparative reading of two poems by different authors of the same title: *Our Lady* of Momčilo Nastasijević and *Our Lady* of Miljenko Jergović. Both poems have a love theme and character, and in addition to the title and genre specificity, they are connected by a specific use of language functions: with Nastasijević appellative function, and with Jergović phatic function. Careful reading of these poems reveals their self-ironic and self-referential character and gesture: lyrical subjects consciously write the futility of love lyrics that betray their own genre while also self-affirming.

Keywords: *Momčilo Nastasijević, Miljenko Jergović, appellation, phatic function, self-irony, self-referentiality*